

Virgilijus Pugačiauskas*

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Rusijos rinkimų demokratija: tendencijos ir perspektyvos

Straipsnyje siekiama apžvelgti Rusijos rinkimų sistemos sudėtinę dalimi tapusius fenomenalius reiškinius „valdžios partiją“ ir administracinį resursą, vertinant juos kaip antidemokratiškus ir neformalius elementus, trukdančius demokratinės rinkimų sistemos konsolidacijai. Nuosekliai aptariamos federalinių bei 2005 m. pabaigos ir 2006 m. regioninių rinkimų praktikos, siekiant išsiaiškinti šių rinkimų proceso reiškinių sklaidos mastą, metodus ir su jais susijusią politinę konjunktūros įtaką. Remiantis atliktais pastebėjimais, aptariami galimi būsimų rinkimų preliminarūs scenarijai (pirmiausiai 2007 m. Valstybės Dūmos ir kai kurios galimos sąsajos su 2008 m. Prezidento rinkimais).

Įvadas

Šiuolaikinė Rusija dažnai apibūdinama kaip kontroliuojama rinkimų demokratija, o tai reiškia, kad didžiausi valstybės pasiekimai demokratizacijos procese siejami su demokratiniu rinkimų mechanizmo funkcionavimu, užtikrinančiu teisėtą ir taikų valdžių pasikeitimo būdą. Sukurtas įstatyminis pagrindas reglamentuoja rinkimų proceso demokratiškas procedūras. Piliečiams suteiktos galimybės laisvai išreikšti savo pilietinę pareigą, rinkimai vyksta nustatytu laiku, o rinkimų dalyviai nekvestionuoja rinkimų rezultatų. Valdžia pirmą kartą Rusijos istorijoje gauna legitimaciją iš tautos. Taigi tokius rinkimus galima laikyti reikšmingu demokratijos kokybės ženklu, tačiau jo kokybiniai ir kiekybiniai parametrai nublanksta bendrame politinio režimo kontekste, kuriame vykdomas rinkimų procesas. Rusijoje politinės partijos neatlieka svarbiausios atstovaujamoje demokratijoje vykdomos politikos formuotojos funkcijos, bet politikoje reiškiasi labiau kaip tam tikri papildomi personalizuotos valdžios instrumentai. Pagaliau partinė sistema, būdama trumpos istorinės raidos rezultatas, yra itin fragmentuota ir nestabili, politinės partijos turi žemą statusą visuomenėje, o masinis elektoralinis rinkėjų ratas nenusistovėjęs¹.

Straipsnio pagrindinis tikslas yra apžvelgti daugiau kaip per dešimtmetį susiklosčiusią Rusijos rinkimų praktiką, remiantis neformalių reiškinių – „valdžios

* *Dr. Virgilijus Pugačiauskas* – Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros docentas. Adresas: Šilo 5A, 10322 Vilnius, tel. 8-5-2103569, el. paštas v.pugaciauskas@lka.lt.

¹ Sakwa R., *Russian politics and society*, 3 rd., ed., New York: Routledge, 2002, p. 172–200; McFaul M., „Political Parties“ in McFaul M., Petrov N., Ryabov A., *Between dictatorship and democracy. Russian post-communist reform*, Washington: Carnegie endowment for international peace, 2004, p. 105–131.

partijos“ ir administracinio resurso fenomenais, išanalizuoti išryškėjusias rinkimų proceso vystymosi tendencijas bei susiformavusias federalinių ir regioninių rinkimų praktikos tradicijas, palyginti, kaip jos atitinka demokratiškų rinkimų taisykles, taip pat, remiantis atliktu tyrimu, bandyti nubrėžti artimiausių 2007 ir 2008 m. rinkimų perspektyvos kontūrus.

1. Rinkimų faktografija

Didžiulėje valstybėje, sudarytoje iš 89 federacinių junginių, įvairių lygių (federaciniai, regioniniai, vietinės savivaldos) rinkimai yra beveik kasdieninė sekmadieninė praktika, o rinkimų statistika yra itin išpūdinga: 3 000 rinkimų per 4 metus, o iš viso apie 20 000 iki 2000 m. Apytikriai 2 milijonai gyventojų, arba apie 2%, yra vienaip ar kitaip susiję su rinkimų proceso organizavimo darbais. Siekiant išvengti rinkimų proceso rutinizacijos, kuris tiesiogiai neišvengiamai sąlygoja rinkėjų aktyvumą, nuo 2006 m. imtasi įgyvendinti vadinamąjį „vienos rinkimų dienos“ projektą, kai vienu metu vykdomi visų lygių rinkimai: pavyzdžiui, spalio mėn. 8 d. buvo vykdomi du federalinio lygmens rinkimai (pakartotiniai rinkimai į Valstybės Dūmą), 27 regioninio ir net 387 vietinių savivaldos institucijų rinkimai².

Politologinėje literatūroje nacionalinio lygmens, t. y. Valstybės Dūmos ir Prezidento rinkimai, įvardijami kaip rinkimų ciklai: pirmasis 1993 m., 1995–1996 m., antrasis 1999–2000 m., trečiasis 2003–2004 m., kurie, išskyrus pirmąjį, vyko su nedideliu laiko intervalu. Antrasis politinis ciklas, politologo Vladimiro Gelmano nuomone, baigė vadinamųjų „steigiamųjų rinkimų“ procesą ir nustatė politinio režimo transformacinio proceso pabaigą³. Tačiau, reikia pažymėti, kad tolesni gana radikalūs žingsniai stiprinant vadinamąją „valdžios vertikale“ liudijo apie politinio režimo nepastovumą ir ne transformacinio proceso pabaigą, bet tolesnę konsolidaciją monocentrinės valdžios linkme.

Didžiausią dėmesį sukonscentruosime ne į rinkimų sistemos techninius elementus, tokius kaip balsavimo sandara, rinkimų apygardų struktūra ar rinkimų formulė, bet į įvairaus lygmens rinkimų praktiką, padedančią atskleisti rinkimų sistemos demokratiškumo lygį. Remiantis Valstybės Dūmos ir Prezidento rinkimų patirtimi, galime išskirti du svarbiausius Rusijos rinkimų kampanijų reiškinius, tokius kaip „valdžios partija“ ir su ja tiesiogiai susijęs administracinis resursas, tapusiais sudėtine rinkimų dalimi ir darančius didelę įtaką politinės konkurencijos rezultatams. Kita vertus, būtent šie specifiniai rinkimų sistemos fenomenalūs reiškiniai yra tie svarbiausi rodikliai, kurie kelia pagrįstų abejonių dėl rusiškosios rinkimų sistemos demokratiškumo. Tiesa, jų nederėtų vertinti tik kaip autonomiškų reiškinių, atsietų nuo bendro Rusijos sociopolitinio ir visuomeninio konteksto.

²Ten pat, p. 24; „Сведения о назначенных выборах“, http://www.cikrf.ru/_2/doc_2_1.htm, 2006 04 02.

³Гельман В., *Второй электоральный цикл и трансформация политического режима в России*, http://www.spb.ru/socio/files/cycle_2s.pdf, 2006 04 01.

Prieš pradėdant aiškintis problemiškus klausimus, dera nors trumpai apibūdinti Rusijos rinkimų procesą reguliuojantį įstatyminių pagrindą. Reikia pabrėžti, kad Rusijos rinkimų procesą reglamentuojantys įstatymai neprieštarauja demokratiškos rinkimų pagrindinėms nuostatomis ir atitinka rinkimų teisių ir laisvių standartus, taigi sudaro sąlygas rinkėjams laisvai išreikšti savo valią. Tokia praktika, o tiksliau sakant, rinkimų sistemos konsolidacija, gyvuoja nuo 1999 – 2000 m., kai centrinės valdžios institucijoms pavyko suderinti ir priimti pagrindinius rinkimus reglamentuojančius įstatymus. Tolesnis rinkimų įstatymų leidimo tobulinimas ir reformavimas vykdomas pakeičiant ar papildant tam tikras įstatymų normas⁴.

Tiesą pasakius, galima konstatuoti, kad tokie pakeitimai ar tobulinimai vykdomi pernelyg dažnai: 2005 m. jų būta net 13, tarp kurių paminėtini keli svarbesni: partijų finansavimo padidėjimas 10 kartų ir mišrios balsavimo sistemos pakeitimas į proporcinę renkant deputatus į Valstybės Dūmą; uždraudimas sudaryti rinkimų blokus visų lygių rinkimuose; padidintas atstovavimo barjeras iki 7%. Šie pakeitimai pirmiausia sietini su Kremliaus politine strategija siekiant stabilizuoti ir sustiprinti dominuojančios „Vieningos Rusijos“ partijos pozicijas bei dar labiau sumažinti partijų skaičių. Kitais metais vėlgi matyti nemažai patobulinimų (eliminavimas galimybė balsuoti „prieš visus“, sugrąžinta išankstinio balsavimo procedūra ir t. t.), inicijuotų „Vieningos Rusijos“ deputatų⁵. Nuolatines rinkimų įstatymų korekcijas galima vertinti ir kaip politinės konjunktūros inspiruotus „valdžios partijos“ laikinus taktinius žingsnius (siekimas susidaryti palankesnes sąlygas prieš artėjančius 2007 m. rinkimus į Valstybės Dūmą), kurie, be abejonės, sugriežtina ir susiaurina politinės konkurencijos lauką, sudaromos dar palankesnės sąlygos organizuoti rinkimus be rinkimų, kryptingai paveikiant rinkėjų pasirinkimą. Tačiau demokratiškos rinkimų normų nekonsoliduotumo problemos priežastys yra ne rinkimų įstatymų didesni ar mažesni pakeitimai, bet įstatymų ignoravimas, kuris savo ruožtu byloja apie žemą teisinę kultūrą.

2. „Valdžios partijos“ – rinkimų politikos instrumentarijus

„Valdžios partijos“ funkcionavimas siejamas su politinio elito noru realizuoti savo strategiją rinkimuose. Politologinėje literatūroje ji įvardijama kaip

⁴ *Теп рат*, Гельман В., „Создавая правила игры Российское избирательное законодательство переходного периода“, *Полит*, № 4, 1997, с. 21–22.

⁵ Федеральный закон „О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации“, http://www.cikrf.ru/_3/zakon/zakon51_180505/zakon_51.htm, 2006 05 12; Интервью Председателя ЦИК России А. А. Вешнякова журналу „Профиль“ от 17 июня 2006 года“, http://www.cikrf.ru/_1/int_vesh_profil.htm, 2006 05 13; „Общественный интернет-мониторинг и оценка представительной власти России в 2006 году. Результат экспертизы № 1 (изменение законов о выборах“), <http://www.indem.ru/russian.asp>, 2006 03 26.

kvazipartija, paprasčiau tariant, tai – politinė organizacija, sukurta politinio elito vieninteliam tikslui – nepralaimėti rinkimų⁶. Tokios organizacijos, aktyviausiai veikiančios rinkimų metu, atsiradimas siejamas su vadinamąja institucine vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios krize, t. y. nuo Prezidento Boriso Jelcino laikų išsivyravusią dviejų svarbiausių politinių institucijų – Prezidento ir Valstybės Dūmos – konfrontaciją nuolatos siekta neutralizuoti ir subalansuoti. Tačiau tik Vladimiro Putino pirmosios kadencijos pabaigoje ši tikslą pavyko įgyvendinti – suformuoti stabilią Dūmos daugumą išimtinai tik iš pro prezidentinės politinės linijos šalininkų, kas savaime reiškė ir įstatymų leidybos institucijos įkomponavimą į „valdžios vertikalės“ sistemą.

Būtent „valdžios partija“ per visą Jelcino valdymo laikotarpį buvo panaudota kaip priemonė, leidžianti realizuoti Rusijos politinio, ekonominio ir socialinio vystymosi strategiją, o pirmiausiai siekta padidinti demokratiškai nusiteikusio prezidento, siekiančio įgyvendinti Rusijos demokratizacijos planą, reputaciją. Taigi „valdžios partija“ nuo pat savo pirmųjų gyvavimo politinėje arenoje dienų netapo politine organizacija, kurioje generuojamos ir realizuojamos praktikoje pažangios demokratinės iniciatyvos. Dar daugiau, jos žaibiška transformacija vystėsi tokia kryptimi, kad iš demokratizacijos rėmėjos ji tapo solidžia kliūtimi demokratijos konsolidacijai⁷.

Nuo 1993 m. rinkimų konkurencinėje kovoje dėl deputatų mandatų dalyvavo keletas „valdžios partijų“, susikūrusių dėl aštrios konkurencijos tarp valdančiųjų grupuočių. Kaip pastebi Rusijos politinio elito tyrinėtoja Olga Krištanovskaja, tokie veiksmai nebuvo iš anksto apgalvota taktika, o jų nesuderinamumas sąlygojo dažniausiai rinkėjų balsų nuostolius. Tačiau šias netektis iš dalies kompensuodavo kita aplinkybė: kiekvieniems rinkimams „valdžios partijos“ atgaivinamos kitais pavadinimais, o tai gerokai palengvino pagrindinės problemos sprendimą – rinkėjų per trumpą laikotarpį mobilizavimą⁸.

Toks rezultatas pasiektas nepaisant to, kad eilinis rinkėjas apie šią partiją nežinojo tik tiek, kad ji pasisako už stiprią valstybę, už aktyvią kovą su korupcija ir nusikalstamumu ir kad ją remia Ministras Pirmininkas Putinas⁹. Dar viena pavadinimų keitimo intencija – nebelikdavo jėgos, kuriai rinkėjas galėjo pritaikyti atsakomybę už blogėjančią situaciją valstybėje. 1999 m. rinkimuose į Valstybės Dūmą bene aštriausiai pasireiškė tokia iracionali pozicija. Valdančiajam politiniam elitui nepavyko išvengti vidinio konflikto (didžiulę įtaką darė Jelcino valdžios silpnumas), kuriant rinkimų politinę organizaciją,

⁶Хенкин С. „Партия власти“: российский вариант, *Pro et Contra*, 1996.

⁷Sakwa R., *Russian Politics and Society*, № 1, t. 1. p. 192; Knox Z., Lentini P., Williams B., „Parties of Power and Russian Politics“, *Problems of Post-Communism* vol. 53, no. 1, 2006, p. 6–7; Голосов Г., Лихтенштейн А., „Партии власти“ и российский институциональный дизайн: теоритический анализ“, *Полис*, № 1, 2001, с. 6–14.

⁸Голосов Г., *Политические партии и электоральная политика в 1993–1995 гг. Первый электоральный цикл в России (1993–1996)*, Москва: Весь Мир, 2000, p. 108–109; Крыштановская О., *Анатомия Российской элиты*, Москва: Захаров. 2005, с. 159, 160.

⁹Petrov N., „Russia’s „Party of power“ takes shape“, *Russia and Eurasia review* vol. 2, issue 6, 2003, p. 8–9.

todėl rinkimuose dalyvavo dvi valdžios partijos: senoji „Tėvynė – visa Rusija“ ir naujoji „Vienybė“, atstovaujanti naujojo ir vis labiau populiarėjančio Kremliaus lyderio Putino interesams. Pastaroji, sukurta prieš du mėnesius iki rinkimų, sugebėjo pritraukti naujoms partijoms itin simpatizuojančius rinkėjus ir užsitikrinti jų palankumą. Surinkusi 23,3 % balsų, ši administraciniais metodais sukonstruota politinė organizacija užėmė antrą vietą po Rusijos Federacijos Komunistų partijos (toliau – RFKP) ir nugalėjo senąją „valdžios partiją“, surinkusią 10 % balsų mažiau. Tačiau toks įvykių scenarijus neliudijo politinių varžytuvių konkurencinės aplinkos paaštrėjimo, kadangi po rinkimų dalis senąją „valdžios partiją“ rėmusių regionų lyderių išreiškė paramą Putinui ir atvirai konstatavo, kad politinis darinys buvo sukurtas tik dalyvauti rinkimuose¹⁰.

Po 2000 m. Prezidento rinkimų išryškėjus naujai politinei konjunktūrai, valdžios partijų problema buvo sėkmingai išspręsta sukūrus vieną stiprią politinę organizaciją nauju pavadinimu „Vieninga Rusija“, kurios gretose matome ilgamečius tokių struktūrų kūrėjus ir pagrindinius dalyvius – Jurijų Lužkovą, Sergejų Šoigu. Dėl akivaizdžiai sustiprėjusios Prezidento Putino galių koncentracijos savo rankose nebeliko priežasčių, inspiruojančių konfliktines situacijas valdančiųjų gretose, dar daugiau – Kremlius tapo pagrindiniu būsimų rinkimų žaidėju ir dienotvarkės formuotoju. Tiesa, derėtų pastebėti, kad vis dėlto buvo numatytas papildomas „valdžios partijos“ variantas, norint gauti papildomų balsų tų rinkėjų, kurie akivaizdžiai nebalsuos už valdininkų partiją, – šis vaidmuo atiteko paskubomis prieš rinkimus sukomplektuotam (trijų partijų pagrindu) rinkimų blokui „Rodina“¹¹.

Dėl minėtų priežasčių 2003 m. Dūmos rinkimuose dalyvaujančių partijų sąrašė, palyginus su ankstesniais rinkimais, matome gerokai sustiprėjusią vieną „valdžios partiją“, o politinis elitas pirmą kartą buvo priverstas susitarti ir suderinti savo veiksmus taip, kad jie neprieštarautų aukštą legitimaciją turinčio Prezidento politinei kryptčiai. Taigi „Vieninga Rusija“ tapo sėkmingiausiu Kremliaus „valdžios partijos“ projektu, kurios lyderiai, esant palankiai politinei konjunktūrai (stabilizuotas šalies politinis, ekonominis ir socialinis gyvenimas), vienašališkai disponuodama solidžiais administraciniais, finansiniais ir informaciniais resursais (valstybės kontroliuojamos žiniasklaidos priemonės) ir turėdama populiarus Putino palaikymą, laimėjo 222 (iš 450) deputatų mandatus.

Tačiau būtent dėl tokių hipertrofuotų veiksmų rinkimų baigtis tapo lengvai prognozuojama dar iki rinkimų, o politiniai konkurentai buvo priversti varžytis nelygiavertėmis konkurencijos sąlygomis, ką tiksliai užfiksavo Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos (toliau – ESBO) stebėtojų

¹⁰ Colton T. J., McFaul M. J., *Popular Choice and managed Democracy: the Russian Elections of 1999 and 2000*, London: Routledge, 2003, p. 7; Shevtsova L., *Putin's Russia*, Washington: Carnegie Endowment for international Peace, 2003, p. 44–46; Макаркин А., „Партии власти“, *Россия в избирательном цикле 1999–2000 годов*, Москва: Генфальд, 2000, с. 144–153.

¹¹ Соловей В., *Избирательные темы и окно возможностей для новых субъектов российской политики*, <http://carnegie.ru/ru/pubs/media/68498.htm>, 2006 04 21.

komisija savo rinkimų ataskaitoje¹². Reikia pažymėti, kad „Vieninga Rusija“ porinkiminiu laikotarpiu, skirtingai nei ankstesnės tokio pobūdžio politinės struktūros, demonstravo vieningumą ir konsolidavo partijos gretas; turėdama daugiau kaip milijoną narių savo gretose ir filialus visuose regionuose, ji tapo dominuojančia politine galia partijų sistemoje. Pasiekusi naujų kokybinių ir kiekybinių parametru, ši politinė jėga išliko Kremliaus politikos pagrindinė ir ištikima rėmėja, o jos lyderiai nedemonstravo noro evoliucinuoti link „normalios“ partijos¹³. Tai leidžia teigti, kad būsimų rinkimų maratone tradiciškai tebefunkcionuos „valdžios partija“, kaip galingas žaidėjas, sugebantis pasinaudoti plačiu formalių, o ypač neformalių priemonių spektru, arba, kitaip sakant, išlieka pagrindinė administracinė kliūtis plėtotis politinei konkurencijai.

3. Administracinis resursas – neformalios tradicijos sklaida

Be „valdžios partijų“, rinkimų procese susiduriame su dar vienu fenomenaliu ir neformalizuotu reiškiniu – administraciniu resursu, kaip nelegaliu ar pusiau legaliu rinkėjų agitacijos metodu, skirtu jiems mobilizuoti ir konkurentų pozicijoms susilpninti arba eliminuoti. Tai sudėtingas sociopolitinis reiškinys, apimantis platų rinkimų proceso kontekstą: politinį ir ekonominį elitą, jo santykius su politinėmis partijomis, rinkėjų politinės elgsenos ypatumus ir t. t. Kaip žinoma, esminė rinkimų funkcija yra užtikrinti atstovavimo teisingumą, kurio buvimas vertinamas kaip vienas iš svarbiausių demokratijos reikalavimų, o visuotinai panaudojant administracinį resursą vienodos konkurencinės sąlygos visiems rinkimų kovos dalyviams yra elementariai pažeidžiamos¹⁴. Pastebėtina, kad vis dažniau rusų mokslinėje literatūroje pradedama diskutuoti apie šio reiškinio problematiką, gilinantis į teisinius, sociologinius, politinius ir sociokultūrinius aspektus tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu lygiu.

Pirmiausia dėmesį sukonscentruosime į administracinių išteklių būdus, naudojamus rinkėjų elgesiui valdyti. Paminėsime tris pagrindinius: informacinis, pasireiškiantis žiniasklaidos priemonių naudojimu, pareigybinis – tarnybinės padėties panaudojimas rinkimų metu ir „prievartinis“ – rinkėjų valios tiesioginis veikimas bei rinkimų rezultatų klastojimas¹⁵. Labiausiai paplitęs ir efektyvi-

¹² Pugačiauskas V., „Rusijos „valdžios vertikalė“ 2003–2004 rinkimų ciklo peripetijos“ in *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004 m.*, Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2005, p. 157–159.

¹³ Партия „Единая Россия“ сегодня“, <http://www.edinros.ru/news.html?rid=298>, 2006 04 23.

¹⁴ Воронцова А., Звоновский Б., „Административный ресурс как феномен российского избирательного процесса“, *Полис* № 3, 2003, с. 114–124.

¹⁵ *Мониторинг злоупотреблений административным ресурсом в ходе федеральной кампании по выборам государственную Думу Российской Федерации в декабре 2003 г.*, Москва: ПравИздат, 2004, с. 21–24.

ausias būdas – veikimas per šiuolaikines žiniasklaidos priemones (televizija, radijas, laikraščiai), darant įtaką politiniam rinkėjo pasirinkimui. Pirmaujančias pozicijas pagal sociologinių tyrimų rezultatus užima televizija, t. y. daugiausia informacijos apie rinkimų proceso eigą ir dalyvius eiliniai piliečiai gauna iš centrinės valstybinės televizijos kanalų¹⁶. Būtina pabrėžti, kad per 14 rinkimų praktikos metų pliuralizmo ir nepriklausomumo valstybinėse informacijos priemonėse nepadaugėjo, atvirkščiai, jų aktyvi pozicija pasireiškia per politinės produkcijos gamybą dažniausiai neįstatyminiu pagrindu, agituojant (paslėpta forma) už vieną ar kitą kandidatą bei politinę partiją¹⁷. Akivaizdu, kad tokiomis galimybėmis labiausiai naudojasi Kremliaus politinei linijai atstovaujantys kandidatai ir „valdžios partijos“.

Tarnybinė padėtis, kaip palanki startinė pozicija siekiant išsikovoti didesnę pranašumą, taip pat itin plačiai naudojama dėl savo efektyvumo, ypač regioninių rinkimų lygmeniu. Šis būdas glaudžiai sietinas su prievartos taikymu vienokia ar kitokia forma. Jis dažniausiai naudojamas statutinėse organizacijose (dažniausiai tai veiksmai, fiksuojami kariniuose daliniuose), „rekomendacijos“ verslo struktūroms dalyvauti draugiško kandidato rinkimų fonde, pavaldžios valdžios ir ūkinių institucijų įtraukimas į rinkimų kampanijos organizacinę veiklą ir t. t.¹⁸

ESBO komisija, išanalizavusi 2003 m. Valstybės Dūmos rinkimų eigą, galutinėje ataskaitos dalyje, vadinamoje rekomendacijoje, pažymėjo, kad pati svarbiausia problema yra administracinis resursas, o kovą su šiuo reiškiniu turėtų vykdyti federalinio ir regioninio lygmens valdžios institucijos bei Centrinė rinkimų komisija, pasinaudodamos turima įstatymų baze. Pastaroji turėtų papildomai inicijuoti monitoringo vykdymą bei suorganizuoti tyrimus, kad būtų galima nubausti administracinio resurso ištekliais piktnaudžiaujančius politikus, politines partijas ar kitus atsakingus pareigūnus¹⁹. Remiantis Centrinės rinkimų komisijos oficialių dokumentų ir regioninių rinkimų praktika bei analize, galima teigti, kad administracinis resursas, kaip esminė demokratinių rinkimų problema, paprasčiausiai ignoruojama.

Administraciniu resursu naudojasi politinės partijos, turinčios savo atstovus aukščiausiuose federacinės ir regioninės vykdomosios valdžios ešelonuose, kitaip sakant, elito susiskaldymo sąlygomis administracinis resursas buvo daugiau ar mažiau prieinamas ne tik „valdžios partijai“. Tačiau Putino vykdoma „valdžios vertikalės“ stiprinimo politika, sukonsolidavusi politinį elitą, padarė įtaką šio metodo panaudojimo pobūdžiui. Priėjimo kanalai laipsniškai buvo

¹⁶ Задорин И., *Средства массовой информации и электоральное поведение россиян. Россия в избирательном цикле*, с. 268–269.

¹⁷ Панарин И., *Информационная война и выборы*, Москва: Городец, 2003, с. 145.

¹⁸ Николаев А., *Административный ресурс в региональных избирательных кампаниях. Россия. политические вызовы века. Второй всероссийский конгресс политологов*, Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002, с. 270–271. Смирнов В., *Избирательные права российских граждан перед вызовом власных технологий, Россия в избирательном цикле*, с. 751.

¹⁹ *Russian Federation elections to the state Duma 7 december 2003, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report*, Warsaw, 2004, p. 27; arba http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/1947_en.pdf. html, 2006 09 05. Išsamią administracinio resurso stebėseną atliko nevyriausybinių organizacijos „Transparency international“ Rusijos skyrius, žr. nuor. 15.

vis labiau monopolizuojami vienos politinės jėgos rankose. 2003 m. rinkimai – vėlgi geriausias to pavyzdys, kai regioninis elitas automatiškai perorientavo savo rinkėjus į „Vieningos Rusijos“ šalininkų gretas, taip atimdamas balsus iš kitų partijų, o labiausiai iš RFKP²⁰. Kita vertus, politikus naudotis šiuo būdu skatina tai, kad rinkėjų politinės preferencijos yra nesubalansuotos, jie lengvai pasiduoda įvairaus pobūdžio manipuliacijoms, pagaliau potenciali dauguma eilinių rinkėjų neidentifikuoja administracinio resurso poveikio. 2000 m. tik 4 % apklaustų rinkėjų sugebėjo daugiau ar mažiau tiksliai identifikuoti administracinį resursą, tik mažiau kaip trečdalis (27 %), apskritai žinojo arba girdėjo apie tokio reiškinio egzistavimą²¹.

Tai, kad administracinis resursas išlieka vienu iš svarbiausių politinės kovos instrumentų, paliudija 2005 m. rinkimai į Maskvos miesto Dūmą. „Vieningos Rusijos“ ir jai atstovaujančio Maskvos mero Jurijaus Lužkovo monopolizuotą administracinio resurso panaudojimą rinkimų dalyviai kaip niekad anksčiau stengėsi plačiai paviešinti ir jam pasipriešinti savo turimomis kukliomis priemonėmis. Tą paliudija toks, galima sakyti, išskirtinis žingsnis, kai diametraliai priešišku politinių ideologijų partijos „Jabloko“, „Dešiniųjų jėgų aljansas“, RFKP ir „Rusijos pensininkų partija“ suvienijo jėgas, sukurdami Koordinacinę tarybą, kurios pagrindinis tikslas – atlikti administracinio resurso stebėseną ir fiksuoti kitus rinkimų įstatymų pažeidimus²². Apie administracinio pobūdžio priemonių panaudojimą rinkimų procese viešai prabilo Kremlui artimas politikas Federacijos Tarybos Pirmininkas Sergejus Mironovas, vadovaujantis naujai „Rusijos gyvenimo partijai“. Valdančiosios partijos lyderiai stengėsi neįsivelti į plačias diskusijas dėl politinių oponentų kaltinimo ir apsiribojo viešu pareiškimu, konstatuodami, kad panaudojo tik vienintelį administracinį resursą – „Maskvos valdžios autoritetą“, matyt, turėdami omenyje mero Lužkovo populiarumą ir aukštus reitingus bei jo nuopelnus miestui. Iš tikrųjų reikia pripažinti, kad maskviečių gyvenimo standartai yra gerokai aukštesni už statistinį šalies vidurkį, tačiau ar juos visus derėtų priskirti 14 m. Maskvai vadovaujančio politiko nuopelnams, yra atskira tema²³.

Tačiau tokios minimalios politinių konkurentų pastangos negalėjo sutrukdyti „Vieningai Rusijai“ pasitelkti įprastinį administracinio resurso priemonių arsenalą: finansinius išteklius, atitinkamą suaktyvėjusią municipaliteto vykdomą socialinę politiką, o ypač valstybines ir municipalines masinės informacijos priemones, kurios visais įmanomais būdais tiražavo agitacinio pobūdžio medžiagą. Savivaldybė ir jai pavaldžios įmonės ir organizacijos bei

²⁰ Макаренко Б. И., „Парламентские выборы 2003 г. как проявление кризиса партийной системы“, *Полис* № 1, 2004, с. 59; Звонковский В., *Социокультурные факторы административного ресурса в российских провинциях, Гражданское общество и политические процессы в регионах*, Московский центр Карнеги, Рабочие материалы, Москва, № 3, 2005, с. 48, 51.

²¹ Административный ресурс – это „значка администрации“, <http://www.bd.fom.ru/report/cat/elections/of004407>, 2006 09 10.

²² „Подписано межпартийное соглашение о контроле за проведением выборов в МГД. Пресс-релиз 15 сентября 2005 г., <http://www.yabloko.ru/Pres/2005/050915.html>, 2006 03 23.

²³ „Цой: административный ресурс Москвы: авторитет московской власти“, <http://www.rian.ru/politics/20050820/41195374.html>, 2006 03 25; Володин В., *Москвичи в очередной раз показали, что они хорошо разбираются и в партиях, и в политиках*, <http://www.edinros.ru/print.html?id=10950>, 2006 04 19.

pareigūnai, pasinaudodami savo tarnybine padėtimi, tapo „valdžios partijos“ agitatoriais, rėmėjais ir jos rinkimų proceso organizatoriais. Žinoma, šiuos veiksmus partijos vadovybė stengėsi vykdyti slapta, vienos ar net keleto partijų pastangomis to praktiškai neįmanoma identifikuoti, juo labiau nustatyti tikslaus jų efektyvumo lygio. Tiesą pasakius, analitikai, nagrinėjantys administracinio resurso problematiką, sutaria, kad šio reiškinių panaudojimo efektyvumą derėtų skaičiuoti nuo 10–15 % rinkėjų balsų ribos²⁴.

Būtina akcentuoti, kad administracinis resursas pasireiškė dar viena, beje, rinkimų antidemokratinės tradicijos elementų įgaunančia forma – politinių oponentų pašalinimas iš rinkimų proceso. Maskvos rinkimų komisijos sprendimas (sutvirtintas teismo nutarimu) pašalinti partiją „Rodina“ iš rinkimų sukėlė pagrįstų abejonių dėl savo radikalaus pobūdžio. Akivaizdu, kad tokio sprendimo nederėtų vertinti kaip valdžios elito kovos teisinėmis priemonėmis su vis labiau išivyravjančiomis rasistinėmis, ksenofobijos, migrantofobijos, antisemitinės ir etninės nesantaikos kurstymo nuotaikomis visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Pirmiausia, tai tik efektyvus būdas susidoroti su politiniu konkurentu, o tiksliau sakant, Kremliaus politikų pirmasis konkretus išpėjimas „Rodinos“ lyderiams, pabandžiusiems vykdyti politiką, nesuderintą su centrinės valdžios nuostatomis. Maskvos biuro Žmogaus teisių visuomeninė organizacija, vykdžiusi rinkimų stebėseną, konstatavo, kad panašaus ksenofobijos pobūdžio pasakymus agitacinėje kampanijoje vartojo Vladimiro Žirinovskio Rusijos Liberalų demokratų partija, kai kurie RFKP kandidatai bei kitos smulkios partijos („Rusijos gyvenimo partija“ ir „Laisvoji Rusija“), tačiau tai nesukėlė neigiamos atsakingų institucijų reakcijos ir jokių sankcijų prieš jas nebuvo panaudota²⁵.

Sociologiniai tyrimai vėlgi patvirtina, kad eiliniam sostinės rinkėjui, netgi turint omenyje, kad jis yra labiau politiškai išprusęs, kritiškesnis nei likusios Rusijos dalies ir pagaliau daugiau jų simpatizuoja demokratams, sudėtinga identifikuoti administracinio resurso panaudojimo įtaką. Jurijaus Levados analitinio centro atliktoje sociologinėje apklausoje 28% respondentų pasisakė, kad rinkimai vyko be didesnių pažeidimų, o netgi 44% buvo sunku tiksliai atsakyti į šį klausimą. Tačiau didesnis skaičius rinkėjų turėjo aiškesnę nuomonę ir galėjo tiksliau atsakyti į klausimą, kokiai politinei partijai tie nusižengimai galėjo būti naudingiausi: 52% pasisakė už „Vieningą Rusiją“ ir tik 23% nesugebėjo atsakyti²⁶. Kita vertus, demokratiškesnių opozicinių jėgų sugebėjimas apsijungti ir įveikti aukštą 10% rinkiminį barjerą liudija, kad įmanoma pasipriešinti konsoliduotam administraciniam poveikiui. Tačiau tokia situacija nedžiugina,

²⁴ „Итоги выборов в Московскую городскую думу. Стенограмма X Круглого стола“, <http://scilla.ru/works/uprzdem.krst10.html>. 2006 04 05; Be to, rinkimų procese buvo gausu įvairių didesnio ar mažesnio lygmens pažeidimų: rinkimų įstatymo pažeidimai agitacijos ir balsavimo metu, stebėtojai negalėjo laisvai atlikti savo pareigų, o kai kurie aktyviausi pašalinti policijai padedant. Žr.: „О нарушениях прав избирателей на выборах в Мосгосдуму“, <http://www.jabloko.ru/Press/2005/0512042.html>, 2006 03 23.

²⁵ „Ксенофобия, мигрантофобия и радикальный национализм на выборах в Московскую городскую думу“, http://www.antirasizm.ru/publ_056.doc, 2006 04 06; Петров Н., *Демократизация*, <http://www.grani.ru/opinion/petrov/m.99202.html>, 20060503.

²⁶ „Москвичи об итогах думских выборах“, <http://www.levada.ru/press/2003011900.html>, 2006 02 03.

kadangi palyginus 2003 m. ir 2005 m. balsavusių rinkėjų procentinę išraišką pamatysime, kad abi partijos surinko 6,7% mažiau, tuo tarpu kai visos kitos partijos (netgi komunistai) sugebėjo pagerinti savo rezultatus²⁷.

Siekiant išsamiai išnagrinėti Rusijos rinkimų administracinio resurso panaudojimo aplinkybes ir efektyvumą, būtina nors trumpai apžvelgti platesnį naujausių regioninių rinkimų kontekstą²⁸. Vienos rinkimų dienos – 2006 m. kovo 12 d. ir spalio 8 d. – praktika apėmė daugiau kaip pusę visų šalies regionų, kuriuose vyko regionų įstatymų leidybos ir savivaldos (merų ir tarybų) rinkimai. Pabrėžtina, kad regioniniams rinkimams buvo būdingi įprastiniai demokratinio rinkimų proceso pažeidimai, o ypač plačiai buvo naudojama partijų ir atskirų kandidatų pašalinimo iš rinkimų procedūra, kurią realizavo vietinės rinkimų komisijos, pasitelkdamos teismo institucijas. Pavyzdžiui, kovo 12 d. vykusiuose rinkimuose 8 regionuose 10 partijų iš 23 (Nižnij Novgorode iš 13 partijų buvo eliminuotos 7) negalėjo dalyvauti rinkimų kovoje (neregistruotos arba pašalintos rinkimų proceso metu) dėl rinkimų įstatymų procedūrų pažeidimų: gyventojų parašų surinkimo pažeidimų, kandidatų iškėlimo partijos procedūrų pažeidimų, registracijai reikalingų dokumentų nepristatymo²⁹.

Tačiau keletas aplinkybių verčia abejojti, ar visais atvejais regioninės rinkimų komisijos vadovavosi tik rinkimų įstatymu. Beje, kalbant apie administracinę savivalę (rus. – административные перегибы) turima omenyje rinkimų komisijų, teisėtvarkos institucijų ir teismų rinkimų įstatymo normų neigiamas taikymas arba laisvas jų traktavimas. Šie veiksmai tapo kone įprastine rinkimų kasdienybės dalimi, kad apie ją, kaip akivaizdžią rinkimų proceso problemą, viešai prabilo Centrinės rinkimų komisijos vadovas Aleksandras Vešniakovas³⁰.

Pirma, įtarimus apie vykdomą selektyvią partijų atranką sukelia tai, kad dažniausiai į registracinius procedūrų pažeidėjų sąrašus įrašomos tos pačios partijos, pavyzdžiui, „Rusijos agrarinė partija“, „Socialinio teisingumo“, „Rusijos patriotai“, „Jabloko“, o ypač „Rodina“. Antra, „Rodinos“ atveju aiškiai matyti, kaip partijos pašalinimo iš rinkimų procesas pagreitį įgavo kovo 12 d. rinkimuose. Ji tapo rinkimų tvarkos pažeidėjų sąrašo lydere – atimta galimybė dalyvauti 7 regioniniuose rinkimuose iš 8. Kai šios partijos vadovybė pabandė prieštarauti Kremliaus sumanymui sujungti keletą partijų, partijos lyderis Dmitrijus Rogozinas, labiausiai prieštaravęs tokiam sumanymui, atsistatydino iš vadovo pareigų supratęs, kad negalės pasipriešinti Kremliaus pozicijai³¹. Tačiau po to, kai nepaklusnus politikas atsistatydino, partijai nebeliko kliūčių dalyvauti rinkimuose, o naujoji vadovybė ėmėsi energingai realizuoti naują

²⁷ Маслов О., Прудник А., *Скрытие итоги выборов в Московскую городскую Думу и их влияние на последующие выборы в России*, <http://www.polit.nnov.ru/2006/02/15/mosgorduma/>, 2006 05 26.

²⁸ Петров Н., Титков А., *Региональное измерение выборов, Россия в избирательном цикле...*, с. 400.

²⁹ „Доклад секретаря ЦИК России О. К. Застрожной“, http://www.cikrf.ru/_1/dokl_zasrojn_0906/dokl_zasrojn_090606.htm, 2006 04 09.

³⁰ „Интервью Председателя ЦИК России А. А. Вешнякова газете „Ведомости“, http://www.cikrf.ru/cikrf/aboutcik/charmain/int_vesh_220306.jsp, 2006 04 10.

³¹ *Žr. puog. 29*; „Рогозин: Меня хочет сместить власть. И мне об этом сказано прямо“ <http://www.rodina.ru/interview/show/?id=473>, 2006 04 06.

Kremliaus projektą – trijų partijų („Rodina“, „Rusijos pensininkų“ ir „Gyvenimo partija“) sujungimą³².

Apie administracinio resurso problemą šiuose rinkimuose praktiškai viešai nediskutavo nei tiesiogiai už rinkimų organizavimą atsakingos vietinės institucijos, nei Centrinė rinkimų komisija, atliekanti rinkimų įstatymų vykdymo kontrolę, netgi opozicinės politinės partijos, apsiribojusios stebėtojų užfiksuotų pažeidimų konstatavimu, o spauda taip pat beveik nesidomėjo³³. Šie pavyzdžiai liudija, kad administracinis resursas regioninio politinio elito yra traktuojamas kaip būtinas, racionalus ir netgi pusiau legalus (ši veikla neįspūroja jokių teisinių pasekmių) rinkimų proceso veiksmas, o jo panaudojimas vis labiau monopolizuojamas „valdžios partijos“ atstovų rankose. Todėl galima konstatuoti, kad politinės konkurencijos lauko siaurinimo tendencija ne tik išliko, bet dar labiau sustiprėjo.

Šių rinkimų rezultatai iliustruoja aiškų politinių jėgų išsidėstymą, kuris, esant stabiliai politinei konjunktūrai, neturėtų radikaliai keistis artimiausioje ateityje. Kovo 12 d. rinkimų favoritė – „Vieninga Rusija“: 55 % deputatų mandatų 8 regioniniuose parlamentuose (197 iš 359), spalio 8 d. – atitinkamai 9 parlamentuose 53,9 % (244 iš 446). Antras pozicijas išlaikė komunistai, atitinkamai surinkdami 11 % ir 6,8 % rinkėjų balsų. Likusius balsus tarpusavyje pasidalijo „Gyvenimo partija“, „Rusijos pensininkų partija“, „Rodina“, Žirinovskio liberalai demokratai ir kitos smulkesnės partijos. Pagrindinės opozicinės demokratinės partijos „Jabloko“ ir „Dešiniųjų jėgų aljansas“ pirmuose vienos dienos rinkimuose sugebėjo dalyvauti tik atitinkamai 3 ir 4 regionuose, o antruose dalyvavo (3 regionuose) tik Grigorijaus Javlinskio vadovaujama partija, tačiau abiem atvejais demokratai patyrė visišką nesėkmę, nesugebėję peržengti 7 % rinkimų barjero³⁴.

Tiesa, Karelijoje, kurioje ši partija turėjo tradiciškai nemažai šalininkų, buvo tiesiog pašalinta iš rinkimų³⁵. Šie pavyzdžiai rodo, kad demokratinės jėgos per Maskvos Dūmos rinkimus pasiektų susitarimų dėl bendrų veiksmų išplėsti nesugebėjo, todėl neatsitiktinai šios partijos išliko politinės konkurencijos nuošalėje. Taigi Maskvos–megapolio dūmos ir regionų įstatymų leidybos institucijų rinkimų praktiniai pavyzdžiai nesuteikia pagrindo bent jau artimiausioje ateityje tikėtis netgi minimalių permainų rinkimų demokratizavimo linkme.

Galima drąsiai konstatuoti, kad administracinio resurso sklaida liko

³² „Тезисы выступления А. М. Бабакова на внеочередном съезде партии „Родина“, <http://www.rodina.ru/article/show/?id=564>, 2006 06 06.

³³ „Административный ресурс делили почту по полям между „Единой Россией“ и „Партией Жизни“, *Родная газета*, 26 10 2006.

³⁴ Интерфакс, *Глава ЦИК Вешняков „Единая Россия“ победила на выборах всех девяти регионов*, 09 10 2006, <http://www.main.fci.ru/index.cfm>, 2006 10 13; ЦИК, Интерфакс, *„Единая Россия“ победила на восьми региональных выборах*, 13 03 2006, <http://www.main.fci.ru/index.cfm>, 2006 05 23. Машкин М., *„Полупраймериз. Девять регионов готовы явиться к урнам“*, *Независимая газета*, 2006 10 06.

³⁵ Пресс-служба, *О нарушении избирательных прав граждан в Республике Карелия*, 6 октября 2006 года, <http://yabloko.ru/Press/Docs/2006/1019-karelia.html>, 2006 04 29. Pažymėtina tai, kad pasiekti gerų rezultatų nepažėjo net nemažos finansinės lėšos, kadangi „Dešiniųjų jėgų aljansas“, surinkęs 13 milijonų rublių, nelaimėjo nė vieno mandato, tuo tarpu kai komunistai, tepanaudoję tik 3,7 milijonus rublių, sugebėjo išsikvoti 39. Žr. nuor. 31.

neišspręsta rinkimų proceso problema, o tokios veiklos nebaudžiamumas sudaro idealias sąlygas politinei korupcijai plisti. Svarbu pažymėti, kad tokia giliai išsišaknijusi, diametraliai demokratinėms rinkimų normoms prieštaraujanti tradicija aukščiausios valdžios pareigūnų ir už rinkimų procesą atsakingų institucijų yra sąmoningai nesprendžiama.

4. Rinkimų perspektyvos scenarijai

Būsimų rinkimų perspektyva, visų pirma 2007 m. Valstybės Dūmos ir kai kurios galimos sąsajos su 2008 m. Prezidento rinkimais, šiuo atveju aptariama siaurame kontekste, remiantis iki tol vykusių rinkimų patirtimi – „valdžios partijų“ fenomenu, administraciniu resursu, besikeičiančiu opozicijos vaidmeniu politinėje sistemoje ir, kas savaimė suprantama, Kremliaus vykdomos politikos kontekste. Akivaizdu ir tai, kad politinės situacijos dinamika per vienų metų laikotarpį iki pirmųjų rinkimų gali lengvai sugriauti prognozes (kaip jau ne kartą yra atsitikę), paremtas tiek teorinėmis, tiek empirinėmis išvaggomis.

Šiandien nekyla didesnių abejonių, kad „valdžios partija“ Kremliaus strategijoje išliks pagrindine priemone, įgalinančia užtikrinti vykdomosios valdžios generalinės politinės linijos tęstinumą. Būna pridurti, kad Kremliaus strategai pradėjo išankstinį pasiruošimą būsimiems rinkimams: norėdami užsitikrinti palankias pozicijas ir apsidrausti nuo galimų netikėtumų, ėmėsi realizuoti papildomų „valdžios partijų“ kūrimo scenarijų. Todėl derėtų išsamiau išsiaiškinti šio politinio sprendimo aplinkybes, tuo labiau kad „Vieningos Rusijos“ lyderiai šią žinią savo viešuose pasisakymuose komentavo atsargiai, nerodydami didelio entuziazmo³⁶. Tačiau didelės intrigos šiame veiksme nėra. Akivaizdu, kad Kremliaus rinkimų proceso technologai, kurdami naują rinkimų strategiją, tiesiogiai vadovaujasi patirtimi, sukaupta iš ankstesniųjų rinkimų, o tiksliau sakant, pasinaudojo kai kuriais federaliniuose rinkimuose naudotais ir realia laiko praktika patikrintais scenarijais. 2003 m. Valstybės Dūmos rinkimuose „Rodinai“ taip pat galima priskirti antrosios valdžios partijos vaidmenį.

Galima teigti, kad naujosios partijos neįprastu pavadinimu „Teisinga Rusija: Tėvynė, Pensininkai, Gyvenimas“ sukūrimas nekelia didesnio rinkėjų balsų išskaidymo pavojaus dėl dviejų svarbių taktinių motyvų. Pirmas, pagal Kremliaus sumanymą šios rinkimų politinės organizacijos pagrindinis uždavinys buvo pervilioti rinkėjų balsus iš pagrindinio varžovo RFKP, tai patvirtina regioniniai rinkimai ir sociologinės apklausos. Nauja „valdžios partija“, vadovaujama Putinui lojalaus politiko Mironovo, paskelbė savo pagrindinį programos tikslą – „socialiai orientuota teisinga valstybė“, o

³⁶ „Первый вице-спикер Госдумы Олег Морозов – о новой партии власти“, <http://www.morozovov.ru/index.php?id=637>, 2006 09 10.

spauda pakrikštijo šį vienkartinį projektą „aktualiais kairiaisiais“³⁷. Antra, už naująją partiją balsuos rinkėjai, kurie potencialiai dėl vienu ar kitu priežasčių yra nepatenkinti „Vieningos Rusijos“ vykdoma politika. Atsižvelgiant į šiuos veiksnius ir turint omenyje tai, kad rinkėjas dar negali atsispirti naujų partijų pavadinimų magijai, o administracinis resursas taps pagalbine priemone, galima prognozuoti – ši rinkiminė organizacija surinks daugiau balsų nei reikia rinkimų barjero slenksčiui peržengti.

Taigi „valdžios partijos“ pradėjo išankstinį visapusišką pasiruošimą būsimiems rinkimams, o tarpinių rinkimų rezultatai rodo, kad kitų politinių jėgų laukia kaip niekad sunki kova nelygiavertėmis sąlygomis. Galima drąsiai teigti, kad Kremlius, likus metams iki rinkimų, yra galutinai pasiruošęs tradiciniu būdu, gelbstint „valdžios partijoms“, sėkmingai spręsti 2007 m. valdžios problemą. Prezidentas, besiremdamas dviem partijomis, disponuoja platesne politinio manevro laisve ir apsidraudžia tuo atveju, jeigu pirmoji partija dėl kokių nors priežasčių nesugebėtų užkariauti reikiamos daugumos rinkėjų simpatijų.

2008 m. rinkimų perspektyvos išankstinis apibrėžimas yra gerokai komplikotas, ypač remiantis tik ankstesniąją rinkimų proceso patirtimi. Todėl galimos tik tam tikros prielaidos arba tiesiog keletas galimų scenarijų įvardijimas. Likus porai metų iki rinkimų Prezidentas Putinas viešai pareiškė, kad Konstitucija dėl prezidento kadencijos pratęsimo nebus keičiama, tuo politikas tik iš dalies atskleidė savo poziciją, tačiau kaip bus realizuojamas svarbiausias klausimas, lieka neaišku. Šiandien valdantis elitas bent išoriškai yra susitelkęs apie Prezidento politinės galios lauką, t. y. jam nedaro įtakos atviri ir gilūs konfliktai, kaip tai buvo Jelcino valdymo metais. Didžioji jų dalis, įskaitant ir regionų lyderius, siekia išlaikyti status quo ir tai yra esminis iššūkis per kontroliuojamus rinkimus realizuoti naujos Kremliaus komandos atėjimą taip, kad ji pratęstų Putino 8 metus vykdytą politinę liniją. Tačiau ryškios politinės figūros pasitraukimas atveria didesnes galimybes naujoms valdančio elito konfigūracijoms kovoje dėl centrinio valdžios posto, kuo neabejotinai norės pasinaudoti atskiri politikai, taigi atsiranda tam tikrų prielaidų viešam konfliktui.

Artėjant rinkimų datai Putinas yra priverstas vis labiau viešinti savo politinio proceso konstrukcinius sumanymus. Naujausias Prezidento teiginys, kad, turėdamas visuomenės pasitikėjimą, jis galės daryti įtaką šalyje vykstantiems procesams, tik labiau įkaitino visuomenės, o ypač politologų vaizduotę. Apie tai, kaip atsistatydinus ir turint vien tik pasitikėjimą gali papalaiduoti politinę galią ir ją realizuoti, nebuvo kalbama. Aukšta visuomenės legitimacija politikui yra veiksminga priemonė tik užimant konkretų politinį postą, o Rusijoje tėra tik vienos reikšmingos pareigos – prezidento.

Taigi norint išlikti valstybės reikalus sprendžiančia figūra, reikia bent dviejų dalykų: kad naujasis prezidentas būtų susaistytas totalios priklausomybės ryšiais, antra, pačiam tiesiogiai dalyvauti politikoje – vienoje iš ją formuojančių

³⁷ „Програмное заявление партии „Справедливая Россия: Родина, Пенсионеры, Жизнь“, <http://www.rodina.ru/article/show/?id=567>, 2006 09 14; Серова Я., *Раздвоение партии власти. Победу празднуют как „ЕдРО*, так и „актуальные левые“, <http://2006novayagazeta.ru/nomer/200678n/n78n-s16.shtml>, 2006 09 12.

institucijų. Pastaruoju metu Rusijoje aktyviai svarstomas variantas, pagal kurį Putinas galėtų susieti tolesnį galios išlaikymą, pasinaudodamas politinės partijos instrumentarijumi, t. y. „partinė perspektyva“ siejama su „Vieninga Rusija“, priskiriant jai išskirtinį (dominuojančios partijos) vaidmenį partinėje sistemoje. Būtent ši partija veikiausiai taps svarbiausia priemone, kuria remiantis bus bandoma spręsti „2008 m. problema“ ir užtikrinti vykdomosios valdžios tęstinumą ilgesnėje perspektyvoje³⁸.

Iš tikrųjų dar iki viešo išaiškinimo partijos veiksmuose pastebime suaktyvėjimą, besireiškiantį aktyvia regionų rinkimų kampanija, o Boriso Gryzlovo pasakymas, kad partija pasiūlys savo kandidatą 2008 m. Prezidento rinkimuose, dar labiau skatina patikėti tokio įvykių scenarijaus realumu³⁹. Tai, kad partija pajėgi artimiausiu metu iškovoti dominuojančios partijos pozicijas, paliudija sociologinės išvalgos, paremtos konkrečia empirika. O jos skelbia, kad visuomenė nori konsoliduotis daugumos valdžios struktūrose. Dabartinė politinė struktūra, kurios neįmanoma sutapatinti su jokia konkrečia politine ideologija, geriausiai atitinka visuomenės, kurios galvose taip pat susipynusios kairiosios ir dešinėsios idėjos, poreikius. Akumuliudama platų idėjinį spektrą (rinkėją išlaisvina nuo savarankiško ideologinio apsisprendimo), sugeba užkariauti plačių masių simpatijas⁴⁰. Tačiau kiekvieno, kad ir stipriausia argumentacija paremto, ateities scenarijaus realumą gali patikrinti tik artėjantys įvykiai.

Šiandien aišku viena, kad, nepriklausomai nuo to, kokie mechanizmai bus pasirinkti šiai sudėtingai politinei konstrukcijai įgyvendinti, naujojo prezidento problema nebus laisvai atiduota spręsti visuomenei konkurenciniuose demokratinuose rinkimuose. Ir teoriškai, ir praktiškai labiausiai tikėtina, kad rinkimai vyks pagal įprastą rusiškąją demokratinų rinkimų tvarką, kai eiliniai piliečiai, lengvai pasiduodantys įvairioms manipuliacinėms priemonėms, bus mobilizuojami patvirtinti „iš viršaus“ jiems pateiktą sprendimą.

Žvelgiant į demokratinų opozicinių jėgų galimybes dalyvauti renkamų politinių institucijų sudėtyje, reikia konstatuoti, kad šioje srityje taip pat nepastebime teigiamų poslinkių. Deja, demokratinėms jėgoms Maskvos Dūmos rinkimų pamoka netapo impulsu sustiprinti savo pozicijas ir pagaliau ryžtis kokybinėms permainoms. Regioniniai rinkimai – dar vienas akivaizdžiausias pavyzdys, liudijantis, kad visuomenė nepribrendusi aktyviau paremti demokratinų jėgų, o pastarosios nesugeba adekvačiai reaguoti į jiems nepalankią situaciją. 2003 m. Dūmos rinkimuose

³⁸ Гельман В., „Перспективы доминирующей партии в России“, *Pro et Contra*, № 4, 2006, с. 62–71; Мигранян А., Преемником В., „Путин, а может быть сам В. Путин, *Известия*, 2006; Rusijos Federacijos Prezidento administracijos vadovo pavaduotojas Vladislavas Surkovas iškėlė valdžios partijai uždavinį per 10–15 m. užtikrinti dominavimą partinėje sistemoje. Plačiau žr.: „Политический процесс будет строиться вокруг „Единой России“, <http://edinros.ru/news.html?id=114850>, 2006 10 29.

³⁹ „Единая Россия“ будет предлагать своего кандидата на президентских выборах 2008 года“, <http://edinros.ru/news.html?id=114118>, 2006 10 30.

⁴⁰ Sociologai fiksuoja paradoksalią situaciją: pastaruoju metu pastebėtas kairiųjų pažiūrų nuotaikų augimas visuomenėje nesulaukęs su balsavimu už kairiąsias partijas, atvirkščiai, pusę rinkėjų, balsuojančių ir besiruošiančių balsuoti ateityje už „Vieningą Rusiją“, sudaro kairių pažiūrų piliečiai, pasisakantys už socialinės teisybės principo įgyvendinimą, išimtinai valdžios ir stiprios valstybės pagalba. Бызов Л., *Потребитель стабильности (о феномене („Единой России“))*, <http://www.politnauka.org/library/parties/byzov.php>, 2006 09 15.

kur kas akivaizdžiau negu iki tol išaiškėjo, kad eilinis rinkėjas visas šalies nesėkmes susieja su demokratinėmis politinėmis jėgomis⁴¹. Tokioje nepalankioje situacijoje belieka viena išeitis – suvienyti pastangas kovojant dėl rinkėjų palankumo.

Tačiau analizuojant partijų politikų viešus pasisakymus bei naujausius programinius dokumentus, paaiškėjo, kad politikai, save vadinantys demokratais, nepakankamai suvokia tokio savo neveiklumo pasekmes, nesugeba peržengti, įveikti savo inercinio mąstymo šablonų ir, ko gero, labiausiai asmeninių ambicijų. Demokratai, anot vieno iš ilgamečio politikos Anatolijaus Čiubaiso, sudaro atskiras, savarankiškas „kolonas“: Grigorijus Javlinskis, Vladimiras Ryžkovas, Irina Chakamada ir „Dešiniųjų jėgų aljansas“⁴². Beje, pastarasis politikas, kaip ir dabartinis partijos lyderis Nikita Belych, imasi iniciatyvos suvienyti demokratinės jėgas ir artėjančiuose rinkimuose dalyvauti viename sąraše, tačiau to negalima pasakyti apie kitus lyderius⁴³.

Laiko ilgims teoriniams apmąstymams ir tuščiai politinei retorikai nebelieka, kadangi „valdžios partijos“ stiprina savo pozicijas, atimdamos iš demokratų dalį idėjų ir rinkėjų, vis labiau monopolizuoja administracinio resurso lauką. Kita vertus, įvesta proporcinė sistema skatina partijas gerokai aktyviau dirbti regioniniu lygiu, kad galėtų užsitikrinti solidesnę paramą nacionaliniuose rinkimuose. Taigi jau šiandien, galima sakyti, demokratų perspektyva nesunkiai prognozuojama. Pirma, per trumpą laiką šioms jėgoms nepavyks susitelkti ir mobilizuotis, o tai reiškia, kad jie nesugebės deramai pasirengti svarbiems rinkimams. Antra, tik susivieniję jie galės tikėtis įveikti rinkimų barjerą būsimuose Valstybės Dūmos rinkimuose.

Baigiamosios pastabos

Mažai rizikuojame suklysti teigdami, kad, nepaisant Rusijos rinkimų procesą reglamentuojančių įstatymų santykiškai demokratinio formalaus pobūdžio, rinkimų praktikoje susiformavę ir giliai įsišakniję tokie reiškiniai, kaip „valdžios partijos“ ir administracinis resursas, savo visomis pasireiškimo formomis išliks valdančiojo politinio elito pagrindine priemone konkurencinėje kovoje. Todėl beveik nekyla abejonių, kad artimiausiuose nacionaliniuose rinkimuose bus pažeidžiamas teisingų rinkimų principas. Tam įtakos neturės nei susiklosčiusi priešrinkiminė politinė situacija šalyje, nei partinės sistemos fragmentacijos lygis, nei rinkėjų aktyvumas ar neaktyvumas ir kitokios daugiau ar mažiau svarbios aplinkybės. Todėl sunku tikėtis, kad netolimoje ateityje vykstantis rinkimai galės tapti demokratijos kon-

⁴¹ Gelman V., „Political Opposition in Russia: A Dying Species?“, *Post-Soviet Affairs*, 2005, vol. 21, № 3, p. 4, 12.

⁴² „Анатолій Чубайс: Об'єднання правих з лівими – це забавний союз бессмысленности и безумия“, <http://sps.ru/?id=216972>, 2006 06 07.

⁴³ Vienas iš nedaugelio bendradarbiavimo pavyzdžių – 4 demokratinė partijų susitarimas dalyvauti „demokratinio frontu“ Permės regiono Parlamento rinkimuose. Емельянова Н., *Коммерсант: На II конгрессе демократических сил Перми было подписано соглашение о сотрудничестве*, <http://www.sps.ru/?id=216539>, 2006 06 07; Бельх Н., *Наш основной политический оппонент – это партия власти „Единая Россия*, <http://www.sps.ru/?id=206905>, 2006 06 07.